

ความกังวลใจในการเลี้ยงดูตนเองของผู้หญิงญี่ปุ่น กับความเป็น “ครอบครัวสมบูรณ์” จากการวิเคราะห์ ภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่”

สรัญญา คงจิตต์
มาชายุกิ นิซึดะ

บทคัดย่อ

“ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” เป็นภาพยนตร์ที่ถูกหยิบยกมาฉายในงานสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่น งานวิจัยนี้จะชี้ให้เห็นถึงอุปสรรคปัญหาที่แม่เลี้ยงเดี่ยววัย 30 ปีชาวญี่ปุ่นต้องประสบในช่วงปี 2009 ผ่านการศึกษาลักษณะเด่นของตัวเอก “โคะมะกิ” ความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมถึงวิเคราะห์ความเป็นไปได้และข้อจำกัดในการแก้ปัญหา “ครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์” ด้วย “ครอบครัวสมบูรณ์” ในสังคมญี่ปุ่น ผลการศึกษาพบว่าผู้กำกับกำหนดให้ “โคะมะกิ” เป็นผู้หญิงที่ยึดอารมณ์เป็นที่ตั้ง ทั้งที่แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญปัญหามากมาย ทั้งเรื่องของกฎหมาย รายได้ และค่าที่ดินนินทา แต่เธอก็ไม่ได้สนใจปัญหาคลี่คลายด้วยความช่วยเหลือจากผู้คนรอบข้างที่ผูกพันเหมือนคนในครอบครัวตามแบบในอุดมคติ แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เช่นนี้ที่ย่อมเปราะบางกว่าครอบครัวที่แท้จริง จึงทำให้กังวลใจว่าการแก้ปัญหาโดยความผูกพันลักษณะนี้จะสามารถนำไปแก้ปัญหาในสังคมญี่ปุ่นได้มากน้อยเพียงไร

คำ

สำคัญ

ครอบครัวสมบูรณ์, แม่เลี้ยงเดี่ยว, ผู้หญิงญี่ปุ่น, ภาพยนตร์ญี่ปุ่น, สังคมญี่ปุ่น

Anxiety about Independence of Japanese Women and “Pseudo-Family” Relationship: An Analysis of the Film “Nonchan Noriben”

Saranya Kongjit
Masayuki Nishida

Abstract

“Nonchan Noriben” is being screened in many seminars to encourage the exchange of opinions on female problems in Japanese society. This paper elucidates the problems and sufferings of middle-aged single mothers in the 21st century by studying the characteristics and human relationships of the heroine Komaki and by examining the role of “pseudo-family” relationships as one of the solutions to the problem of the “incomplete family” in Japanese society. This study found that Komaki is portrayed as a woman that strongly follows her will. Even though Japanese single mothers in reality face various difficulties with laws, income, and public disgrace, Komaki is not concerned. She was supported by friends, who play membership roles as in a traditional family. However, because the tie of the “pseudo-family” is more fragile than a real one, the anxiety concerning whether this kind of relationship can solve the problems in Japanese society still exists.

Key words

Pseudo-family,
Single mother,
Japanese women,
Japanese film,
Japanese society

1. ผู้หญิงที่ไม่สมบูรณ์ในภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่”

ภาพลักษณ์ของตัวเอกในภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่¹” หรือ “โคมะเกกิ²” ที่ปรากฏต่อหน้าผู้ชมเป็นภาพที่อยากจะได้รับความเห็นใจ เป็นภาพของผู้หญิงที่อายุมากถึง 31 ปี แต่ไม่สามารถทำหน้าที่แม่และเมียได้อย่างสมบูรณ์ ไร้อำนาจ ซึ่งประสบการณ์การทำงาน ประหนึ่งเป็นผู้หญิงที่ยังไม่บรรลุวุฒิภาวะที่ไม่มีความเป็นผู้ใหญ่แม้แต่น้อย เธอตัดสินใจแยกทางกับโนะริโตะโมะโตะผู้เป็นสามีที่ไม่เอาถ่านและพา “นนจัง” ลูกสาวเพียงคนเดียวกลับไปอยู่บ้านเดิมของแม่ตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดำรงชีพต่างๆ ที่มีลูกสาวที่จะต้องเลี้ยงดู พยายามจะกลับไปคบหากับทะเลโอะ ซึ่งเป็นแฟนเก่าโดยไม่ใส่ใจใจลูกสาว ตัดสินใจหางานทำโดยไม่คิดให้ถ้วนถี่ ใช้ชีวิตตามอารมณ์ไม่มีการวางแผน ใดๆ ที่ภาพยนตร์มีชื่อเรื่องแปลตามตัวอักษรว่า “ข้าวกล่องสำหรับรายของนนจัง” แต่แทบไม่ปรากฏฉากที่แสดงถึงการเป็นแม่ที่ปกป้อง “นนจัง” ซึ่งเป็นลูกสาว การตัดสินใจทุกเรื่องเป็นไปตามอำเภอใจของโคมะเกกิ จนกระทั่งสามีเป็นห่วงลูกต้องแอบพาตัวนนจังไปดูแลแทน กลายเป็นทะเลาะกันถึงขั้นลงไม้ลงมือและนำไปสู่จุดแตกหักในที่สุด นั่นอาจเป็นสาเหตุให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” เพราะเป็นเรื่องราวที่เป็นความสุขในมุมมองของโคมะเกกิ ผู้เป็นแม่มากกว่าในมุมมองของนนจัง

ภาพลักษณ์ของโคมะเกกิดังกล่าวข้างต้น เป็นไปตามความประสงค์ของ โอะงะตะ อะกิระ³ ซึ่งเป็นผู้กำกับภาพยนตร์เรื่องนี้ โดยผู้กำกับได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ผู้แต่งหนังสือคือ อิริเอะ IRIE Kiwa⁴ ได้กล่าวกำกับไว้ว่า “ผู้กำกับคะ ช่วย “ตำหนิ” โคมะเกกิในหนังเรื่องนี้ให้ด้วยนะคะ” (塚田 2009) พฤติกรรมของโคมะเกกิในภาพยนตร์เรื่องนี้จึงไม่ใช่การนำเสนอต้นแบบเพื่อที่จะให้ผู้หญิงที่กำลังลังเลใจยึดเอาเป็นต้นแบบ หากแต่เป็นภาพสะท้อนของผู้หญิงที่กำลังตกอยู่ในสภาวะที่มีความลังเลใจ โดยผู้กำกับได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้หญิงวัย 30 ปีมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการถ่ายทำ (塚田 2009) และให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “โคมะเกกิ” ในระหว่างถ่ายทำดังนี้ “จากผลสำรวจพบว่า ผู้หญิงวัย 30 ปีสมัยนี้ไม่เหมือนเมื่อก่อน ไร้เดียงสาอีก โคมะเกกิก็เหมือนกัน อยากกำหนดชีวิตตัวเองอย่างอิสระ แต่กลับสร้างความลำบากใจให้คนรอบข้าง ผมตั้งใจจะนำเสนอให้ผู้ชมต้องขบคิดในตอนท้ายว่าควรจะโอบอุ้มและให้ความเห็นใจที่เธอเป็นคนแบบนี้หรือไม่”(金澤 2009) ประเด็นที่น่าสนใจคือ เหตุใดผู้หญิงญี่ปุ่นที่อายุเกินกว่า 30 ปี จึงไม่สามารถเลือกทางเดินชีวิตได้อย่างอิสระต้องพึ่งพิงสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนรอบข้างในสังคมญี่ปุ่น เหตุใดจึงถึงถูกตำหนิจากสังคม แล้วมีหนทางใดที่จะช่วยแก้ปัญหา

¹ ชื่อภาพยนตร์ยึดตามเอกสารประชาสัมพันธ์ของ Japan foundation กรุงเทพฯ (http://www.jfbkk.or.th/Theater_201511_th.php#001)

² ชื่อบุคคลในภาพยนตร์และชื่อภาษาญี่ปุ่นใช้หลักการถอดเสียงภาษาญี่ปุ่นของราชบัณฑิตยสถาน

³ โองาตะ อะกิระ (Ogata Akira) เกิดที่จังหวัดซะงะ (Saga) เมื่อปี ค.ศ. 1959 ได้รับรางวัลในเทศกาลภาพยนตร์ที่กรุงเบอร์ลินเมื่อปี ค.ศ. 2000 จากผลงานเรื่อง 『独立少年合唱团』 มีชื่อเสียงโด่งดังจากผลงานเรื่อง 『いつか読書する日』 ในปี ค.ศ. 2004 และได้สร้างภาพยนตร์จากบทประพันธ์เป็นเรื่องแรก คือ เรื่อง 『のんちゃんのり弁』 ในปี ค.ศ. 2009 หลังจากนั้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 เป็นต้นมาก็ได้เป็นอาจารย์สอนเกี่ยวกับการทำภาพยนตร์ที่มหาวิทยาลัยภาพยนตร์ 日本映画大学 จนกระทั่งปัจจุบัน

⁴ IRIE Kiwa (1966-) เป็นนักวาดการ์ตูนมีพื้นเพเป็นคนโตเกียว เข้าสู่วงการด้วยผลงานเรื่อง 『月刊アフタヌーン』 ในปี ค.ศ. 1989 และผลงานเขียนส่วนใหญ่เป็นงานที่ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้คน (人情もの) นอกจากผลงานเรื่อง “นนจังและข้าวกล่องสำหรับรายของแม่” (のんちゃんのり弁) ยังมีผลงานอีกหลายเรื่อง อาทิ 『おかめ日和』 (『のんちゃんのり弁』製作委員会 2009)

ภาพที่ 1 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่”

ที่มา : ทีมงานผู้ผลิตภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” ปี 2009

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคที่แม่เลี้ยงเดี่ยววัย 30 ปี ต้องประสบในช่วงปี 2009 โดยศึกษาภาพลักษณ์ของ “โคะมะกิ” และลักษณะความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง รวมถึงศึกษาการแก้ปัญหาด้วยการเติมเต็มส่วนของครอบครัวที่ขาดหายไปด้วย “ครอบครัวสมมุติ” ที่นำเสนอในภาพยนตร์นี้ โดยจะเริ่มด้วยการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของ “โคะมะกิ” ที่ผู้กำกับกำหนด วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของความเป็นแม่และครอบครัว ที่ปรากฏในภาพยนตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกมาจนกระทั่งช่วงปีคริสต์ทศวรรษ 2000 แล้วเปรียบเทียบกับโครงสร้างครอบครัวที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่อง

หน้ายิ้มของแม่” กับการเริ่มต้นฉบับละครโทรทัศน์ การต้นฉบับปรับปรุง รวมทั้งหมด 4 ประเภท รวมถึงวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง และการพึ่งพาอาศัยกัน แล้วจึงวิเคราะห์ความเป็นไปได้และข้อจำกัดที่จะนำแนวคิด “ครอบครัวสมมุติ” ไปใช้แก้ปัญหาให้กับผู้หญิงญี่ปุ่นในสภาพสังคมปัจจุบัน

2. รูปแบบครอบครัวในช่วงปีคริสต์ทศวรรษ 2000

ในระยะหลังนี้ ญี่ปุ่นได้มีการออกกฎหมายมากมาย เช่น กฎหมายว่าด้วยความเท่าเทียมกันในการจ้างงานระหว่างชายหญิง (男女雇用機会均等法 ประกาศใช้เมื่อ ปี ค.ศ. 1986) กฎหมายว่าด้วยการลาเพื่อเลี้ยงดูบุตร (育児休業法 ประกาศใช้เมื่อ ปี ค.ศ. 1992) เพื่อที่จะปรับระบบต่างๆ ของสังคมให้หลุดพ้นจากสภาพความเป็นสังคมที่แบ่งแยกบทบาทระหว่างชายหญิง ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า “ผู้ชายเป็นผู้ออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงอยู่ในบ้านเป็นแม่บ้าน” ฝังรากลึกอยู่ในสังคม ครอบครัว และบริษัท เพื่อที่จะก้าวไปสู่การเป็นสังคมที่ผู้หญิงสามารถเปิดเผยแสดงศักยภาพของตนเองได้ (女性が輝く社会) ในขณะเดียวกัน ปี ค.ศ. 1991 ได้เกิดภาวะฟองสบู่แตก ส่งผลให้สถานะเศรษฐกิจไม่คล่องตัว และส่งผลต่อเนื่องให้การจ้างงานในญี่ปุ่นอยู่ในสภาวะย่ำแย่ เกิดปัญหาสังคมต่างๆ เช่น สภาวะเด็กเกิดน้อยและกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัญหาความยากจนของวัยหนุ่มสาวและผู้หญิง เป็นต้น จากสภาพการณ์ดังกล่าว การสร้างครอบครัวตามอุดมคติในสมัยใหม่หลังสงคราม ที่มีพ่อแม่ลูก หรือการมีปู่ย่าตายายอยู่ด้วยกันอย่างพร้อมหน้า โดยอาศัยเพียงรายได้จากเงินเดือนของพ่อ ซึ่งพบเห็นได้ในการ์ตูนหลาย

เรื่อง เช่น 『サザエさん』 หรือ 『ちびまる子』 กลายเป็นเรื่องยากสำหรับสังคมปัจจุบัน เนื่องจากในปัจจุบันมีรูปแบบครอบครัวที่หลากหลาย อาทิ ครอบครัวคนโสด ครอบครัวที่มีเฉพาะผู้สูงอายุ ครอบครัวที่มีแต่แม่กับลูก หรือ มีแต่พ่อกับลูก อีกทั้งสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวเริ่มมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น เมื่อยึดถือว่ารูปแบบครอบครัวสมัยใหม่หลังสงครามดังกล่าวข้างต้นเป็นครอบครัวในอุดมคติ รูปแบบครอบครัวเช่นนี้จึงมี “ส่วนที่ขาดหาย” ซึ่งสังคมก็เริ่มตั้งคำถามต่อรูปแบบครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อย่างหลากหลายเหล่านั้น

ในขณะที่ญี่ปุ่นต้องการก้าวไปสู่สังคมที่ผู้หญิงมีความยืดหยุ่น แต่ปัจจุบันครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีแต่แม่กับลูกดังที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง บรรดาแม่เลี้ยงเดี่ยวเหล่านั้นต้องแบกรับปัญหาต่างๆ ไว้มากมาย เช่น ปัญหาความยากจน การตกงาน คำประนามจากสังคม เป็นต้น เนื่องจากชนบในสังคมและระบบกฎหมายยังยึดติดอยู่กับครอบครัวญี่ปุ่นในรูปแบบดั้งเดิม และเห็นว่าครอบครัวในอุดมคติเป็นสิ่งที่พึงต้องรักษาไว้ จึงยังไม่มีระบบที่ส่งเสริมให้สังคมเข้าใจและยอมรับ หรือสนับสนุนการเลือกทางเดินชีวิตแบบใหม่ๆ ของผู้หญิง (阿部, 2008; 小林, 2015)

บทความนี้จึงได้หยิบยกเรื่องราวของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มี “ส่วนที่ขาดหาย” ดังที่ปรากฏในภาพยนตร์มาศึกษาว่า ในสถานการณ์ที่มีรูปแบบครอบครัวอย่างหลากหลายเช่นนี้ ภาพยนตร์ญี่ปุ่นพยายามเสนอครอบครัวรูปแบบใหม่ไว้อย่างไร

ภาพยนตร์ญี่ปุ่นที่นำเสนอภาพความลำบากของแม่มีอยู่มากมายชาติ (佐藤, 2007) ได้เรียกภาพยนตร์ที่ถ่ายทอดเรื่องราวความรักของแม่ที่ต้อ

่งเสียเลี้ยงดูลูกท่ามกลางอุปสรรคต่างๆ นี้ว่า “เรื่องราวความรักของแม่” (母もの) และกล่าวว่า “ผลงานที่เป็นเรื่องราวความรักของแม่ (母もの) จะแสดงความชื่นชมที่แม่สามารถอดทนต่อความยากลำบากและเห็นเป็นเรื่องสวยงาม แม้มักจะยอมลำบากแม่จะถูกยึดเยียดให้การแบกรับภาระอย่างไม่สมเหตุสมผล เมื่อสังคมและเศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตเพิ่มมากขึ้นเรื่องราวแนวนี้จึงเสื่อมความนิยมลง” และยังกล่าวอีกว่าภาพยนตร์ในลักษณะนี้เป็นที่นิยมในช่วงหลังสงครามโลกจนกระทั่งทศวรรษที่ 1950 แต่พอเข้าสู่ทศวรรษที่ 1960 ก็เสื่อมความนิยมลงเนื่องจากเศรษฐกิจเฟื่องฟู ความคิดของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป เริ่มมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก หรือเรื่องราวของผู้หญิงทำงานนอกบ้านปรากฏในละครทีวีและภาพยนตร์มากขึ้น

ภาพยนตร์เรื่อง “ชาวกล่องน้ายีนของแม่” จัดอยู่ในกลุ่มเรื่องราวความรักของแม่ แต่ก็ไม่ได้เสนอภาพแม่ที่ทุ่มเทเสียสละเหมือนดังแม่ในอุดมคติ ซึ่งคณะชะวะ (金澤誠, 2009) กล่าวไว้ในวารสารเกี่ยวกับภาพยนตร์ชื่อ キネマ旬報 ไว้ว่า “โคมะเกกิ เป็นผู้หญิงที่ตัดสินใจเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง แต่ก็ไม่สามารถทุ่มเททั้งชีวิตเพื่อลูก” ภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่ได้บอกเล่าถึงความลำบากของแม่ในรูปแบบเดิม เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นแม่ในยุคปัจจุบันเสียมากกว่า

ในทศวรรษที่ 1990 ภาพยนตร์ญี่ปุ่นหรือละครทีวีญี่ปุ่นมักนำเสนอเรื่องราวแนวเทรนด์ดี้ (Trendy) ซึ่งเป็นเรื่องแนววัยรุ่น และวัยทำงานเกี่ยวกับความรัก ความหวัง และการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า และมีการนำมาฉายทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงในภาพลักษณ์ใหม่ มีความทันสมัย ทำงานเป็นพนักงานประจำในบริษัทและ

สามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระตามใจปรารถนา แต่ท้ายที่สุดก็หนีไม่พ้นค่านิยมแบบเดิมๆ เนื้อหาหลักจะเป็นเรื่องราวของความรัก และจบลงด้วยการแต่งงาน (伊藤, 2003) ไม่มีภาพยนตร์ใดที่หยิบยกปัญหาการใช้ชีวิตหลังแต่งงาน หรือปัญหาของผู้หญิงในฐานะแม่มานำเสนออย่างจริงจัง จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ปีทศวรรษที่ 2000

อุโนะ (宇野, 2011) กล่าวถึงภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏในภาพยนตร์ช่วงปีทศวรรษที่ 2000 ไว้ในหนังสือเรื่อง 『ゼロ年代の創造力』 (พลังสร้างสรรค์ของคนยุค 2000) ไว้ว่า การเปลี่ยนผ่านจากปีทศวรรษที่ 1990 เข้าสู่ปีทศวรรษที่ 2000 คือการเปลี่ยนแปลงแนวคิด จากที่เคยคิดว่า “ถ้าพยายาม จะร่ำรวย”(がんばれば、豊かになれる) มาเป็นแนวคิดที่ว่า “ถึงแม้จะพยายาม ก็ไม่รวย”(がんばっても、豊かになれない) โดยกล่าวว่า “ความไม่มีอิสระคือสังคมที่อบอุ่น (ไม่ซับซ้อน) (不自由だが暖かい(わかりやすい)社会)” “ความมีอิสระคือสังคมที่เยือกเย็น (ซับซ้อน)” (自由だが冷たい(わかりにくい)社会) เป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่เรียบง่ายซึ่งผู้คนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มาเป็นสังคมที่ซับซ้อนต่างคนต่างอยู่มีแต่ความเหงา อีกทั้งยังได้วิเคราะห์ไว้อีกว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมดังกล่าวก่อให้เกิดแนวความคิดที่ต้องการแข่งขันอำนาจในการตัดสินใจมาเป็นของตน (サヴァイヴ感/決断主義) เพื่อจัดระบบใหม่ให้กับโลกที่มีแต่ความวุ่นวาย ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏให้เห็นทั้งในโลกแห่งความเป็นจริงและในโลกของภาพยนตร์ ดังจะเห็นได้จากภาพยนตร์ตั้งแต่ช่วงหลังปีทศวรรษที่ 2000 ล้วนมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน หรือการต่อสู้กับศัตรูเพื่อให้อยู่รอดโดยไม่กล่าวถึงครอบครัวอย่างเด่นชัด หรือบางกรณี

ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องของครอบครัวเลยแม้แต่ครั้งเดียว ดังเช่นภาพยนตร์เรื่อง 『バトル・ロワイヤル』 (2000); 『野ブタ。をプロデュース』 (2005); 『DEATH NOTE』 (2006); (宇野2011, p. 17)

นอกจากนี้ สิ่งที่อุโนะ (宇野, 2011) ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ มีภาพยนตร์รูปแบบใหม่ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการยึดถือเอาผู้คนในพื้นที่หรือผู้คนที่ไม่เกี่ยวข้องทางสายเลือดมาเป็น “ครอบครัวสมมุติ” โดยยึดถือผู้คนเหล่านั้นให้เป็นที่พึ่งพิงทางใจทดแทนความสัมพันธ์ทางสายเลือดที่ขาดหายไป เช่น ภาพยนตร์เรื่อง 『池袋ウエストゲートパーク』 (2000) หรือ 『木更津キャッツアイ』 (2002) เรื่องราวทำนองนี้มีอย่างต่อเนื่องจนถึงปีทศวรรษที่ 2010 เช่น ภาพยนตร์เรื่อง 『ハラカコレなんで』 (2011) ของผู้กำกับอิชิอิ ยูยะ (石井裕也) หรือแม้แต่ภาพยนตร์เรื่อง 『海月姫』 (2014) ซึ่งภาพยนตร์เรื่องหลังนี้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาความอบอุ่นและคลายความเหงาด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมหอพักจนเกิดเป็นความผูกพันราวกับคนในครอบครัวเดียวกัน

จากมุมมองเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า “ข้าวกล่องหน้าอ้อมของแม่” เป็นภาพยนตร์ที่น่าสนใจในฐานะที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว และเป็นเรื่องราวของการเติมเต็ม “สิ่งที่ขาดหายไป” ด้วยคนนอกครอบครัว จนเกิดเป็น “ครอบครัวสมมุติ” ซึ่งเนื้อหาเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลงานที่รับอิทธิพลจากภาพยนตร์ในช่วงปีทศวรรษที่ 2000 ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็น “ครอบครัวสมมุติ” ย่อมมีข้อจำกัด ไม่สามารถช่วยให้แม่เลี้ยงเดี่ยวผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคไปได้ง่ายตายบทความนี้จึงจะศึกษาว่า “ครอบครัวสมมุติ” ที่ปรากฏในเรื่อง “ข้าวกล่องหน้าอ้อมของแม่”

ตารางที่ 1 สรุปเปรียบเทียบรายละเอียดการนำเสนอ “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” ในรูปแบบต่างๆ

รูปแบบการนำเสนอ	1) การ์ตูนต้นฉบับ	2) ละครโทรทัศน์	3) การ์ตูนฉบับปรับปรุง	4) ภาพยนตร์
ระยะเวลาการตีพิมพ์, การถ่ายทอด, จัดฉายในโรงภาพยนตร์ (ปี ค.ศ.)	ตั้งแต่ปี 1995 - 1998	ภาคแรก 3 ก.พ. - 28 มี.ค. 1997 ภาคสอง 1 มิ.ย. - 31 ก.ค. 1998	4 ก.ย. 2009	26 ก.ย. 2009
ต้นฉบับ, ผู้กำกับ, ผู้เขียนบท	ผู้เขียนต้นฉบับ: อิริเอะ คิวะ (Irie Kiwa) จำนวน 4 เล่มจบ	ผู้เขียนต้นฉบับ: อิริเอะ คิวะ (Irie Kiwa) ผู้อำนวยการสร้าง โทะมินะงะ โคอิชิ (Tominaga Kouichi) บทละคร: คิโยมิซุ คิมิโกะ (Kiyomizu Kimiko) ภาคแรก เล่ม 1-3 ภาคสอง เล่ม 4	ผู้เขียนต้นฉบับ: อิริเอะ คิวะ (Irie Kiwa) รวมเนื้อหา เล่ม 1-3	ผู้เขียนต้นฉบับ: อิริเอะ คิวะ (Irie Kiwa) ผู้กำกับ: โอะงะตะ อะกิระ (Ogata Akira) ผู้เขียนบท: โอะงะตะ อะกิระ, ซุซูกิ ทะคุจิ (Ogata Akira, Suzuki Takuji) ปรับเนื้อหาจาก เล่ม 1-3
รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว	(1) โคะมะกิอาศัยอยู่กับแม่, ลูกสาว (นนจัง) (2) ภายหลังครอบครัวของน้องชายมาอาศัยอยู่ด้วยกัน (3) เจ้าของร้านโทะโทะยะที่คอยช่วยเหลือมีลูกชาย (4) มีแม่สามีเป็นผู้ช่วยเหลือด้านการเงิน			1. โคะมะกิอาศัยอยู่กับแม่และลูกสาว (นนจัง) 2. ไม่ปรากฏเรื่องราวของน้องชายและครอบครัว 3. เจ้าของร้านโทะโทะยะที่คอยช่วยเหลือไม่มีลูกชาย

ที่มา : สรุปโดยผู้เขียน

นี้มีลักษณะเช่นไร และภาพยนตร์ได้เสนอทางออก รูปแบบใหม่ให้กับผู้หญิงอย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบกับรูปแบบครอบครัวที่กำหนดในภาพยนตร์ว่ามี การเปลี่ยนแปลงไปจากต้นฉบับอย่างไรในหัวข้อ ถัดไป

3. สภาพครอบครัวที่เปลี่ยนไปของนงจิ่ง

“ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” ถูกรับเสนอในหลากหลายรูปแบบตั้งแต่ปี 1995 ถึง ปี 2009 คือ (1) การ์ตูนต้นฉบับ (2) ละครทีวี (3) การ์ตูนฉบับปรับปรุง และ (4) ภาพยนตร์ ดังสรุปไว้ในตารางที่ 1 จะเห็นว่ารูปแบบครอบครัวในการ์ตูนต้นฉบับในละครทีวี และในการ์ตูนฉบับปรับปรุงมีรูปแบบใกล้เคียงกับสภาพสังคมในช่วงปีทศวรรษที่ 1990 ในขณะที่รูปแบบครอบครัวในภาพยนตร์มีลักษณะ

ใกล้เคียงกับสภาพสังคมในช่วงปีทศวรรษที่ 2000 กล่าวคือ การ์ตูนและละครทีวี ถ่ายทอดถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในครอบครัวโคะมะกิ คือ แม่ และน้องชาย รวมถึงน้องสะใภ้ และแม่สามี ในขณะที่ภาพยนตร์กำหนดให้ โคะมะกิ อาศัยอยู่กับ แม่ และ ลูกสาว ในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยว เช่นเดียวกับแม่ของตัวเอง โดยไม่กล่าวถึงครอบครัวของน้องชายหรือความช่วยเหลือจากน้องชายและแม่สามี สะท้อนสภาพสังคมที่มีความเป็นปัจเจกของสมาชิกในครอบครัวดังเช่นสังคมปัจจุบัน

เนื้อหาในภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” มีขอบเขตเนื้อหาอยู่ในการ์ตูนต้นฉบับเล่มที่ 1-3 ซึ่งเนื้อหาในการ์ตูนสรุปโดยย่อ ดังนี้

โคะมะกิซึ่งเป็นตัวเอกแยกทางกับโนะริโตะโมะซึ่งเป็นสามีที่ไม่เอาถ่าน และพาลูกสาวคนเดียวคือ นงจิ่ง กลับไปอยู่กับพมิโยะซึ่งเป็นแม่และเป็นม่ายในย่านชุนเก๋าแก๊งซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรดาแม่ม่าย โนะริโตะโมะผู้เป็นสามีไม่ยอมลงชื่อในเอกสารขอหย่า แต่โคะมะกิก็เริ่มหางานทำในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งถูกปฏิเสธ เธอจึงตัดสินใจไปทำงานในร้านเหล้าแต่ก็ลาออกทันทีเนื่องจากรับไม่ได้กับการถูกลวนลามทางเพศ หลังจากนั้นไปทำงานที่บริษัทจัดการอาหารริมทรัพย์ ในขณะที่กำลังตกอยู่ในภาวะลำบากก็ได้เจอกับทะเละโอะเพื่อนชายสมัยมัธยมต้นซึ่งเป็นรักครั้งแรก จึงเริ่มรื้อฟื้นความสัมพันธ์ หลังจากนั้นได้เจอกับโทะยะยะเจ้าของร้านโทะโตะยะ ซึ่งเป็นผู้ปกครองของเด็กอนุบาลซึ่งเป็นเพื่อนนงจิ่ง โคะมะกิประทับใจฝีมือการทำอาหารของโทะยะยะมาก เมื่อเพื่อนชื่อโอะมะกิซึ่งทำงานเป็นสาวออฟฟิศมาเยี่ยมแล้วชวนให้ทำธุรกิจ โคะมะกิจึงขอไปฝึกเรียนทำอาหารที่ร้านโทะโตะยะโดยไม่รับค่าจ้าง วันหนึ่งโนะริโตะโมะผู้เป็นสามีพานงจิ่งออกจากโรงเรียนอนุบาลโดยพลการ ทำให้ทุกคนวุ่นวาย จึงทะเลาะกันอย่างรุนแรงที่ร้านโทะโตะยะ ขณะเดียวกันโคะมะกิต้องลาออกจากบริษัทจัดการอาหารริมทรัพย์เพราะถูกเข้าใจผิดว่ามี ความสัมพันธ์ฉันทู้สาวกับเจ้าของบริษัท โทะยะยะจึงจ้างโคะมะกิให้ช่วยงานที่ร้าน โนะริโตะโมะผู้เป็นสามียอมเซ็นชื่อในเอกสารขอหย่า ขณะนั้นน้องชายซูอิชิโระได้พาภรรยาชื่อนะสึมิกกลับมาอยู่ด้วยที่บ้านแม่ ในตอนแรกนะสึมิกกับโคะมะกิเข้ากันไม่ค่อยได้ น้องชายจึงได้ช่วยเหลือโคะมะกิโดย

การเอาข้าวกล่องที่โคมะกิทำไปขายให้เพื่อนที่ทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโคมะกิกับนะสึมีก็
มีแนวโน้มที่ดีขึ้น พร้อมๆ กับที่ความสัมพันธ์ระหว่างโคมะกิกับทะเลโอะก็พัฒนาอีกซึ่งขึ้นเช่น
เดียวกัน นอกจากนี้แม่สามีก็ได้มาเยี่ยมเยียนและขอเสนอตัวช่วยเหลือค่าใช้จ่ายให้กับนงจัง แต่
โคมะกิปฏิเสธความช่วยเหลือ และตัดสินใจหารายได้อย่างจริงจังด้วยการเริ่มขายข้าวกล่องที่
บริษัทของน้องชาย และตัดสินใจที่จะเปิดร้านขายข้าวกล่องของตนเอง

ในภาพยนตร์มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้
มีความกระชับยิ่งขึ้น รวมถึงจำกัดความสัมพันธ์
ระหว่างผู้คนในภาพยนตร์ให้ซับซ้อนน้อยลง
ผู้กำกับได้กำหนดเอกลักษณ์ของโคมะกิขึ้นมา
ใหม่ ให้เป็นหญิงสาวอายุ 31 ปีในรูปแบบสมัยใหม่
(2009) แทนภาพหญิงสาวอายุ 31 ปี ในรูป
แบบเดิมที่ต้นฉบับกำหนดไว้ในปีทศวรรษ 1990
โดยอ้างอิงจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงในยุคปัจจุบัน
นอกจากนี้ภาพยนตร์ยังได้ตัดทอนประเด็นบาง
อย่าง เช่น เปลี่ยนให้พ่อเลี้ยงเดี่ยวโทะยะให้กลายเป็นคนโสด เปลี่ยนเพื่อนสนิทที่เคยห่างจาก
โอะมะกิเป็นครอบครัวที่ประสบปัญหาหย่าร้าง
เช่นเดียวกัน รวมถึงตัดเนื้อหาการทำงานที่บริษัท
จัดการอสังหาริมทรัพย์และปัญหาความสัมพันธ์เชิง
คู่สาวกับเจ้าของบริษัทจัดหาห้องเช่า อีกทั้งตัดทอน
เรื่องราวการช่วยเหลือจากน้องชาย และลดขนาด
ครอบครัวให้เล็กลงเหลือเพียงแค่ โคะมะกิ กับ แม่
และลูกสาว เท่านั้น

ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะประเด็น
การปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างครอบครัว เพียง 2
ประเด็นดังนี้

(1) การหายไปของน้องชาย

ซูอิชิโระน้องชายของโคมะกิมีบทบาท
สำคัญมากในการดำเนินเรื่องในการ์ตูนต้นฉบับ
เพราะเป็นตัวเชื่อมโยงผู้คนในครอบครัว และ
ทำหน้าที่สนับสนุนคนในครอบครัว ซูอิชิโระเป็น

คนแนะนำให้นะริโทะโมะะกับโคมะกิได้รู้จักกัน
ดังนั้นเมื่อโคมะกิขอให้หย่า นะริโทะโมะะจึง
มาขอร้องให้ซูอิชิโระช่วยเป็นกาวใจ นอกจากนี้
ซูอิชิโระยังช่วยเหลือโคมะกิในฐานะของคนใน
ครอบครัวเดียวกันด้วยการเอาข้าวกล่องไปช่วยขาย
ให้ที่บริษัท นอกจากนี้การมีปัญหาคอรัวปัญหา
ลูกสะใภ้กับพี่สามีระหว่างโคมะกิกับนะสึมีซึ่งเป็น
น้องสะใภ้ที่มาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันเป็นปัญหา
ที่มักเกิดขึ้นในหลายๆ ครอบครัวเหมือนปัญหา
แม่ผัวลูกสะใภ้ ซึ่งการดำเนินเรื่องเช่นนี้ก็เป็น
การสะท้อนภาพความสัมพันธ์ที่ถูกเชื่อมโยงกันด้วยคำ
ว่า “ครอบครัว” ให้โดดเด่นชัดเจนขึ้น

แต่ในภาพยนตร์ การผูกเรื่องโดยที่
ไม่มีน้องชายทำให้ความเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวของ
โคมะกิชัดเจนขึ้น การดำเนินเรื่องโดยไม่มีผู้ชายใน
บ้านที่จะคอยปกป้องดูแลโคมะกิ ทำให้เรื่องราว
ของผู้หญิงสามคนมีความชัดเจนขึ้นทั้งเรื่องของ
“ฟูมิโยะ” แม่ที่เลี้ยงตัวเองด้วยการเปิดสอนการ
แต่งกายด้วยชุดกิโมโน เรื่องของ “โคมะกิ”
ลูกสาวที่ตัดสินใจจะเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว และ
“โนริโทะ” หรือ “นงจัง” หลานสาวของ “ฟูมิโยะ”
ลูกสาวของ “โคมะกิ” ที่พ่อแม่กำลังจะหย่าร้าง
และตกอยู่ในสภาวะที่ต้องแยกกันอยู่กับพ่อ เป็น
เรื่องราวของผู้หญิงที่ไม่มีผู้ชายให้พึ่งพิง แต่ละคน
ต่างตกอยู่ในสภาวะที่ต้องดูแลตนเองท่ามกลาง
ความรู้สึกโดดเดี่ยวในลักษณะที่แตกต่างกัน

(2) การลบบทบาทความเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวของโทะยะ

ในขณะที่ต้นฉบับกำหนดให้ ซุอิชิโระ มีบทบาทสำคัญ แต่สำหรับภาพยนตร์กลับยกบทบาทนั้นให้กับ “โทะยะ” เจ้าของร้านโทะโทะยะ ซึ่งเป็นครูสอนทำอาหารให้โทะมะกิ และนายจ้างของโทะมะกิ ในต้นฉบับโทะยะเป็นเจ้าของร้านอาหารและต้องทำหน้าที่พ่อเลี้ยงเดี่ยวดูแลเด็กผู้ชายที่พนักงานหญิงที่เคยจ้างทิ้งไว้เพื่อไปแต่งงานใหม่ มีสถานะเสมือนเพื่อนร่วมชะตากรรมกับโทะมะกิ ทั้งสองจึงผลักดันดูแลซึ่งกันและกัน เป็นเพื่อนคุยซึ่งกันและกัน เป็นภาพความเห็นอกเห็นใจและร่วมมือกันระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับพ่อเลี้ยงเดี่ยวในการดำรงชีวิต

แต่ทว่า ในภาพยนตร์โทะยะกลับอยู่เพียงลำพังไม่มีลูกให้ดูแล ไม่ใช่พ่อเลี้ยงเดี่ยวที่เป็นเพื่อนร่วมชะตากรรมอีกต่อไป กลายเป็นความสัมพันธ์ในฐานะครู เจ้านายที่คอยสอนสั่งชี้แนะแนวทางชีวิตให้โทะมะกิ เป็นผู้ชายคนเดียวที่มีอำนาจที่จะดึงสติโทะมะกิได้ เป็นผู้ชายที่สามารถสนับสนุนให้ความฝันของโทะมะกิเป็นจริง โทะมะกิให้ความเคารพเชื่อฟังยิ่งกว่าแม่ เป็นการพึ่งพิงความช่วยเหลือเกื้อกูลจากคนที่ไม่มี ความเกี่ยวข้องทางสายเลือดแต่ผูกพันเสมือนพ่อ เหมือนคนในครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสองประเด็นดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นว่าในภาพยนตร์มีการเน้นย้ำถ่ายทอดความเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวของโทะมะกิอย่างชัดเจนกว่าในต้นฉบับ โดยในต้นฉบับนั้น ถึงแม้จะเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์แต่ดำเนินเรื่องโดยเน้นย้ำความผูกพันอันเหนียวแน่นของคนในครอบครัว ถึงแม้โทะมะกิต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น การหางาน ความรัก และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพี่สาวกับน้องสะใภ้ แต่ก็สามารถใช้ชีวิตได้

อย่างอิสระภายใต้การปกป้องดูแลของครอบครัวที่มีแม่ และน้องชาย ความเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องพยายามด้วยตนเองจึงยังไม่เด่นชัด แต่ในขณะที่ภาพยนตร์ถ่ายทอดภาพความเป็นแม่ของโทะมะกิที่ต้องพยายาม “เพียงลำพัง” มีเพียงแม่ที่คอยดูแลจนจ้งแทนบ้าง บางครั้งก็ช่วยเหลือการเงินได้ แต่ก็เพียงจำนวนเล็กน้อย อีกทั้งไม่มีน้องชายคอยสนับสนุนช่วยเหลือ ส่วนโทะยะก็ไม่ใช่พ่อเลี้ยงเดี่ยวที่เข้าใจถึงหัวอกคนที่ต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง เป็นการสร้างสภาวะแวดล้อมที่โทะมะกิ ต้องจัดการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตัวเองมากกว่าในต้นฉบับ และปัญหาต่างๆ ก็ คลี่คลายได้ด้วย การพึ่งพิงความช่วยเหลือจากคนนอกครอบครัวหรือ “ครอบครัวสมมุติ” แทน

4. การใช้ชีวิตในครอบครัวที่มี “ส่วนที่ขาดหาย”

ในภาพยนตร์เรื่องนี้ กำหนดให้ผู้คนรอบข้างที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลโทะมะกิ ล้วนมีรูปแบบครอบครัว ที่มี “ส่วนที่ขาดหาย” เริ่มจากฟูมิโยะแม่ของโทะมะกิก็ไม่มีสามีอยู่ลำพังเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวเรเกะซึ่งเพื่อนสมัยมัธยมที่เป็นครูโรงเรียนอนุบาลที่คอยแนะนำงานและให้กำลังใจก็เป็นผู้หญิงที่ผ่านการหย่าร้าง ทะเทะโอะซึ่งเป็นแฟนเก่าที่คอยรับส่งดูแลห่วงใยก็เป็นผู้ชายโสดที่ไม่ได้แต่งงาน เช่นเดียวกับ โทะยะ ที่เป็นครูสอนการทำอาหาร เป็นนายจ้าง เป็นผู้ให้โอกาสและสั่งสอนตักเตือนโทะมะกิก็เป็นผู้ชายที่อยู่เพียงลำพัง โดยภาพยนตร์กำหนดให้ผู้คนเหล่านี้ต้องยื่นมือให้ความช่วยเหลือโทะมะกิเนื่องจากมีประสบการณ์ชีวิตมากกว่า มองเห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่จะตามมาจากการตัดสินใจในแต่ละครั้งของโทะมะกิ จึงไม่สามารถเพิกเฉยได้ ความพยายามของโทะมะกิที่จะใช้ชีวิตในฐานะแม่

เลี้ยงเดี่ยวโดยลำพังจึงกลายเป็นการรบกวนและ
สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นโดยที่เธอไม่ได้ตั้งใจ

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงแนวทางการแก้
ปัญหาที่ถ่ายทอดผ่านบทภาพยนตร์⁵ ซึ่งกำหนด
ให้โคมะกิสามารถก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ได้ โดย
อาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน
หรือคนที่มี “ส่วนที่ขาดหาย” ลักษณะเดียวกัน มี
ความผูกพันเหมือนคนในครอบครัว เสมือนเป็นการ
อุปโลกน์ “ครอบครัวสมมติ” ขึ้นมาเติมเต็มส่วน
ที่ครอบครัวขาดหายไป โดยจะยกตัวอย่างความ
สัมพันธ์และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในความ
สัมพันธ์ พ่อ แม่ ลูก และปัญหาอุปสรรคต่างๆ ใน
การเลี้ยงดูตนเองที่แม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งเป็นครอบครัวที่
มี “ส่วนที่ขาดหาย” ต้องเผชิญ

4.1 ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกใน ครอบครัวที่มี “ส่วนที่ขาดหาย” ที่ปรากฏใน ภาพยนตร์

4.1.1 โคมะกิ กับแม่

โคมะกิเป็นคนที่ยึดความสุขของ
ตนเองเป็นที่ตั้ง ทำตามอารมณ์ความรู้สึกของตัวเอง
โดยไม่ตรึงตรองให้รอบด้าน ดังเช่นการตัดสินใจ
ใจแต่งงานกับโนริโทะโมะ เพราะเห็นว่าเป็นผู้ชาย
ที่มีความฝัน ตัดสินใจโดยไม่ฟังคำทัดทานของแม่

ฟูมิโยะ: “ก็บอกก่อนแต่งงานแล้ว
ใช่ไหมว่า ผู้ชายคนนี้ดูแล
ครอบครัวไม่ได้”

เมื่อสามีไม่พยายามในการไล่ตามความฝัน
เธอจึงสร้างความฝันด้วยตนเอง ดังคำพูด
ที่เธอบอกกับแม่

โคมะกิ: “หนูนะ อยากทำงานที่ใช้
ความสามารถด้านวิชาชีพ
เป็นงานที่จะได้บอกต่อใครว่า
เป็นมืออาชีพค่ะ”

สำหรับฟูมิโยะผู้เป็นแม่คิดอยู่เสมอว่า
โคมะกิคิดทำอะไรไม่เข้าท่า
เช่น

ฟูมิโยะ: “อะไรกันเนี่ยเธอ มีแค่
สำหรับวัยเนี่ยนะ เด็กต้องได้
รับสารอาหารนะ”

โดยเฉพาะการที่โคมะกิหึงในศักดิ์ศรี
มักจะเลือกทางที่ทำให้ตนเองลำบาก แม่จึงอด
ตกเตือนไม่ได้ โดยเฉพาะการไม่รับเงินค่าเลี้ยงดู
และค่าทำขวัญหลังการหย่าร้าง

ฟูมิโยะ: “แล้วค่าเลี้ยงดู ค่าทำขวัญ
ล่ะ”

โคมะกิ: “หนูบอกไปแล้วว่าไม่เอา”

ฟูมิโยะ: “เธอคิดอะไรของเธอ ไข่หรือ
เปล่า”

โคมะกิ: “ก็ช่วยไม่ได้มัย ถ้ามีเงื่อนไข
เขาก็ไม่ยอมหย่า ไม่เป็นไร
หรอกน่า หนูไม่ได้คิดจะมาพึ่ง
แม่หรอก”

ฟูมิโยะ: “ก็แหงล่ะสิ ชั้นก็มีแค่เงิน
บำนาญกับค่าสอนพอใช้ชีวิต
เป็นเดือนๆ แค่นั้นแหละ
โนริโทะโมะ ปีหน้าก็ต้องเข้าประถม
แล้วใช่ไหม”

โคมะกิ: “ค่ะ”

⁵ คำแปลโดยผู้เขียนจากบทพูดในทีวีตีภาพยนตร์ภาษาญี่ปุ่น

ฟูมิโยะ: “แล้วเธอมีเงินเก็บเตรียมไว้หรือเปล่า”

แต่สำหรับฟูมิโยะแล้ว ไม่ว่าจะบ่นว่าลูกอย่างไร สุดท้ายก็ยังช่วยเลี้ยงลูก และให้ความช่วยเหลือยามขัดสน

โคมะกิ: “แม่ พรุ่งนี้หนูจะหางานให้ได้ แม่จะให้หนูยืมเงินสำหรับสมัครเข้าเรียนอนุบาลได้ไหมคะ”

ฟูมิโยะ: “ได้สิ”

ในขณะที่โคมะกิเถียงตลอดเวลาแม้แต่กลางตลาดไม่สนใจสายตาชาวบ้าน ไม่ได้แสดงความเคารพต่อแม่ ดังนี้

ฟูมิโยะ: “มีคนโง่ที่ไหนในโลกที่จะทำงานฟรี”

โคมะกิ: “จะรับเงินได้ไง ไปขอเขาเรียนนะ”

ฟูมิโยะ: “เดี๋ยวเค้าก็คงจ่ายให้สักวันแหละ โง่จริงเชียว”

โคมะกิ: “เล็กกว่าหนูโง่ได้แล้ว หนูก็มีความคิดของหนูนะ”

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งฟูมิโยะและโคมะกิก็มีความรักให้แก่กัน ดังเช่นฉากตอนใกล้จะจบเรื่องการที่ฟูมิโยะพยายามทำข้าวกล่องและแอบเอามาให้โคมะกินทานในวันเปิดร้าน เป็นภาพที่น่าประทับใจ “ยินดีดีกับการเปิดร้าน คิดว่าเธอคงไม่ว่างเตรียมอาหาร ทานด้วยล่ะ ฟูมิโยะ”

การที่ฟูมิโยะไม่ลงท้ายหรือแทนตัวเองว่าแม่ รวมถึงการไม่เรียกร้องให้โคมะกิแสดง

ความเคารพต่อแม่ มองได้ว่าเป็นการลดความเป็นครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์เนื่องจากขาดพ่อเป็นความสัมพันธ์ฉันทเพื่อนแทน

4.1.2 โคมะกิกับนนจัง

นนจังเป็นเด็กแต่ชอบทานข้าวกล่องของแม่มาก ไม่ชอบทานของหวานเหมือนเด็กอื่นๆ แต่โคมะกิก็อาหารเหมือนผู้ใหญ่

โคมะกิ: “เอ๊ะ หรือว่าไปทานอะไรที่ร้านติ่มมัย”

นนจัง: “ไม่เอา”

โคมะกิ: “เค้กสตอเบอรี่ หรือว่าขนมถั่วแดงราดน้ำผึ้งติ่มมัย”

นนจัง: “นนจังจะกินข้าวกล่องของแม่”

นนจังยังเป็นเด็กต้องการความรักความอบอุ่นที่อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูก ยิ่งตอนที่เหลือเพียงแม่ไม่มีพ่อ สิ่งนี้โคมะกิก็อธิบายความต้องการของลูก จากบทสนทนาระหว่างโคมะกิกับนนจังขณะที่โคมะกิกำลังอ่านประกาศรับสมัครงาน

นนจัง: “ทำไมต้องทำงานล่ะ”

โคมะกิ: “ก็บางทีก็อยากกินอะไรอร่อยๆ นอกบ้านบ้างไง”

นนจัง: “นนจัง กินข้าวกล่องสาหร่ายก็ได้นะ”

โคมะกิ: “คำว่า “ก็ได้” นี่มันน่าเศร้าแหละ” แม้แต่ตอนที่โคมะกิกำลังดูราคาห้องเช่าสำหรับเปิดร้าน นนจังก็ได้บอกถึงความรู้สึกที่ต้องการอยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ โดยที่โคมะกิก็อธิบายไม่ได้ใส่ใจเหมือนเดิม ดังนี้

นนจัง: “แม่ ทำไมต้องทำงานล่ะ”

โคมะกิ: “ก็บ้านเราจนไง”

นนจัง: “ถ้าเปิดร้านขายข้าวกล่องก็

จะไม่จนใช้ไหม”

โคะมะกิ: “ก็คงอย่างนั้นหรือเปล่านะ”

นนจัง: “ถ้าไม่จนแล้ว จะได้เจอพ่อ
ไหมคะ”

และในตอนสุดท้ายที่พอจะรับรู้ได้ว่าพ่อกับแม่จะแยกทางกัน ก็ยังไม่ยอมรับความจริงตามต่อโคะมะกิว่า

นนจัง: “แม่ จะได้อยู่กับพ่อตลอดใช่ไหม”

ในภาพยนตร์เรื่องนี้ โคะมะกิ แสดงความรักต่อนนจังโดยการ จับมือ และลูบหัวนนจัง ทำกับข้าว จัดเตรียมอาหารให้ แต่บางครั้งก็ไม่สนใจตอบคำถาม และไม่ใส่ใจความรู้สึกของนนจัง ดังบทสนทนาดังกล่าวข้างต้น รวมถึงนึกถึงเรื่องของทะเลาะโอะ ทั้งๆ ที่มีลูกสาวตรงหน้า หรืออยู่ข้างๆ และยืนยันที่จะหย่าร้าง ให้ความสำคัญกับความรู้สึกของตัวเองมากกว่าความรู้สึกของลูก

โคะมะกิ: “ขอโทษนะ นนจัง แต่ยังงั้นแม่อก็จะทำอย่างแม่ตัดสินใจไว้ ถ้าหนูโตมากกว่านี้แม่ไม่ยอมโทษว่าเป็นความผิดของนนจัง ที่ทำให้แม่ทำตามใจตัวเองไม่ได้”

แม่สามีจะโน้มน้ำหนักให้รู้สึกสงสารลูก เธอก็ไม่มีท่าทีลังเลใจกลับตอบว่า

โคะมะกิ: “แล้วฉันหละ วนๆ ได้แต่ดูแลคนเรที่หมกตัวอยู่แต่ในบ้านกับพ่อแม่เธอ แบบเนี้ยหรือ”

มีเพียงฉากสุดท้าย ที่นนจังมาหาโคะมะกิที่ร้านข้าวกล่องก่อนไปโรงเรียน โคะมะกิจึงหันมาตอบคำถามนนจังโดยจับมือแล้วย่อตัวลงมาพูดคุยกับลูก

นนจัง: “นี่ ข้าวกลางวันของโรงเรียนจะอร่อยมั๊ยนะ”

โคะมะกิ: “อืมไม่ได้กินนานแล้วแต่คิดว่าน่าจะอร่อยนะ”

นนจัง: “ถ้ากินข้าว กลางวันของโรงเรียนไม่ได้กินข้าวกล่องของแม่ได้ไหม”

โคะมะกิ: “ได้สิ”

นนจัง: “ถึงกินได้ก็ยังกินข้าวกล่องแม่ได้ใช่ไหม”

โคะมะกิ: “นนจังกินจุกินไปละ”

เป็นฉากแรกที่บทสนทนายาวระหว่างนนจังกับแม่แบบเป็นการโต้ตอบสนทนาอย่างปกติไม่ใช่การพูดเพียงฝ่ายเดียว เป็นฉากแรกหลังจากที่แม่พาออกมาอยู่บ้านยายที่นนจังยิ้มอย่างมีความสุขหลังจากพูดกับแม่

โคะมะกิก็ส่งความรักให้กับนนจังผ่านข้าวกล่องเช่นเดียวกับที่ฟูจิโยะทำข้าวกล่องให้โคะมะกิ แต่ในกรณีของโคะมะกิทดแทนการขาดพ่อจากการหย่าร้างทางนิติบัญญัติและพฤตินัยของพ่อแม่ด้วยการยอมให้พ่อได้มีโอกาสพบลูก และใช้ความผูกพันทางสายเลือดเป็นตัวเชื่อมโยงบทบาทความเป็นพ่อแม่ลูก ทำให้ครอบครัวที่มี “ส่วนที่ขาดหาย” ตามรูปแบบทางกฎหมายไม่เหลือความสำคัญใดๆ ดังบทสนทนาต่อไปนี้

โคะมะกิ: “แม่กับพ่อตัดสินใจแยกทางกัน แต่ว่าแม่กับนนจังไม่แยกกันนะ”

นนจิง: “แล้วจะไม่ได้เจอพ่อแล้ว
หรือ”
โคะมะกิ: “เจอได้ตลอดเวลาพ่อของนนจิง
ก็ยังเป็นพ่อของนนจิง แม่ก็
เป็นแม่ของนนจิงตลอดไป”
โนะริโทะโมะ: “ใช้พ่อกับนนจิงไม่มีทาง
แยกจากกันตลอดชีวิตเลย”

โทะยะ: “คุณผู้หญิงนี่ชื่อตรงกับความ
รู้สึกจิง ประทับใจหรือตก
ตะลึงอะไรง่าย ก็เลยทำให้พูด
อะไรออกมาตามความรู้สึก
โดยไม่ค่อยคิดอะไร ถึงแม้จะ
เป็นร้านข้าวกล่องก็เถอะ มัน
เป็นการทำธุรกิจที่สำคัญอย่าง
หนึ่ง พูดเหมือนเป็นเรื่องง่ายๆ
ตามความรู้สึกแบบสาวๆ ก็
รู้สึกไม่ค่อยดีนะ”

4.1.3 โคะมะกิกับโทะยะ

นอกจากคนในครอบครัวแล้ว คนที่มี
บทบาทสำคัญที่คอยช่วยเหลือโคะมะกิคือ โทะยะ
ชายสูงอายุ ซึ่งเป็นเจ้าของร้านอาหารที่อยู่ลำพัง
คนเดียว เป็นคนค่อนข้างพูดตรงๆ คอยตักเตือน
โคะมะกิให้ได้คิด อยู่เสมอ เช่น การที่โคะมะกิมาขอ
เป็นลูกศิษย์ ในครั้งแรก ก็ปฏิเสธโดยเลือกใช้การ
บอกกล่าวโดยอ้อม ดังนี้

โคะมะกิ: “ขอโทษค่ะ ดิฉันมีเรื่องอยาก
ขอรับรองค่ะ”
โคะมะกิ: “ช่วยรับดิฉันเป็นลูกศิษย์ได้
ไหมคะ”
โคะมะกิ: “ที่ผ่านมามีรู้ว่าตัวเองอยาก
ทำอะไร แต่พ่อได้ทานอาหาร
นี้แล้ว ดิฉันได้คำตอบแล้วค่ะ
ขอรับรองได้ไหมคะ”
โทะยะ: “คุณผู้หญิง ไม่ค่อยได้ทาน
อาหารตามร้านอาหารแบบ
นี้ใช่ไหม ลองตระเวนทานดู
หลายๆ ร้านก็จะเจอรสชาติ
ที่ประทับใจอีกหลายร้านเลย
แหละ”

โทะยะยังได้ตำหนิโคะมะกิที่มาขอเป็นลูก
ศิษย์ครั้งที่สองอย่างตรงไปตรงมา ให้คิดดีๆ ก่อน
พูด ดังนี้

โทะยะตักเตือนโคะมะกิแทบทุกเรื่องแต่
เป็นการตักเตือนแบบคนนอกมีความเกรงใจ จน
กระทั่งโคะมะกิประกาศว่าสามียอมหย่าด้วยความ
สมัครใจ แล้วตัวเองตัดสินใจเปิดร้านข้าวกล่อง ซึ่ง
เป็นเรื่องใหญ่ในชีวิต จึงตักเตือนอย่างตรงไปตรง
มายิ่งกว่าทุกครั้ง และยังคงความรู้สึกอย่างตรง
ไปตรงมาว่าเห็นโคะมะกิเป็นเด็กไม่รู้จักโต ทำให้
รู้สึกเป็นห่วงกังวล อีกทั้งแสดงความสนทนสนมโดย
เปลี่ยนสรรพนามจาก “คุณนาย” เป็น “เธอ” ดัง
บทสนทนาตอนสุดท้าย ดังนี้

โทะยะ: “คุณนาย ที่บอกว่าจะรับผิดชอบ
นี่คืออะไร ความรับผิดชอบ
ของเธอพูดถึงหมายถึงอะไร
การจะเปิดร้านข้าวกล่อง การ
หย่าแล้วจะเลี้ยงตัวเอง การที่
เราจะรับผิดชอบอะไรสักอย่าง
ส่วนใหญ่เราต้องละทิ้งอะไร
บางสิ่งบางอย่างไป ถ้าถอด
ทุกอย่างไว้เพราะไม่อยากทิ้ง
สุดท้ายจะเน่าเฟะไปหมดทุก
อย่าง เธอเข้าใจเรื่องเหล่านี้
หรือเปล่า คงไม่อยากจะเข้าใจ

โชโหมะ มองดูเธอแล้ว รู้สึกต้อง
คอยลุ้นตลอดเวลา”
ฟูมิโยะ: “จริง ค่ะ เห็นด้วยทั้งหมด
เลย ต้องขอโทษด้วยนะคะ”
“โคมะมะกิจะสนิทสนมกันยังไง
ก็ต้องมีขอบเขตนะ”
โทยะยะ: “ผมให้ยืมใช้ร้านได้ แต่ต้องมี
ข้อแม้ ขอคู่มือหน่อย มีมือ มี
เด็กซัดๆ ต้องทำมือนี้ให้เป็น
มือผู้ใหญ่ก่อน นั่นแหละข้อแม้
ของผม”

ภาพยนตร์กำหนดฉากนี้เป็นบรรยากาศที่
เหมือนกับารับประทานอาหารร่วมกันของคนใน
ครอบครัว การจัดลำดับที่นั่งให้แม่นั่งข้างโทยะยะซึ่ง
นั่งประจันหน้ากับโคมะมะกิแล้วสอนสิ่งที่โต๊ะอาหาร
เช่นนี้เป็นภาพที่มักพบเห็นในภาพยนตร์ญี่ปุ่นเมื่อ
ต้องการถ่ายทอดบรรยากาศความเป็นครอบครัว

ทำให้รู้สึกวาทะยะเป็นเหมือนพ่อ และการที่ฟูจิยะ
คอยสนับสนุนคำพูดตักเตือนเป็นเหมือนภาพของ
แม่ที่คอยสนับสนุนความคิดเห็นของพ่อในขณะที่
ที่สั่งสอนลูก และนอกจากความสัมพันธ์ในลักษณะ
พ่อแม่อีกดั่งกล่าวข้างต้น ภาพของเรกะที่คอย
มองอยู่ห่างๆ ก็เป็นเหมือนพี่สาวคอยให้กำลังใจ
สนับสนุนการตัดสินใจของโคมะมะกิและช่วยแม่
ในการประทับประคองสถานการณ์ อีกทั้งสำหรับ
โคมะมะกิแล้วทะเลาะแฉะแพนเก่าที่คอยรับส่ง มีความ
รู้สึกดี ๆ ให้แก่กัน และคอยพูดคุยให้กำลังใจ ชวนกัน
วางแผนชีวิตก็เป็นผู้ชายที่จะมาทดแทนสามีที่ไม่เอา
ไหน ความสัมพันธ์และความผูกพันของผู้คนเหล่านี้
เปรียบเสมือน “ครอบครัวสมมุติ” ของโคมะมะกิ

4.2 อุปสรรคในการเลี้ยงดูตนเองของ ผู้หญิงญี่ปุ่น

ในภาพยนตร์แสดงให้เห็นถึงสภาพของ
ผู้หญิงที่ต้องเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจากการหย่าร้างว่า

ภาพที่ 2 ฉากสุดท้ายในภาพยนตร์ที่ถ่ายทอดการคลี่คลายปัญหาในพื้นที่ของครอบครัว
ที่มา : ทีมงานผู้ผลิตภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” ปี 2009

ไม่ใช่เรื่องแปลก เพื่อนร่วมรุ่นของโคะมะกิที่หย่าร้างก็มีหลายคน แต่สิ่งที่ภาพยนตร์นำเสนอคือ ปัญหาอุปสรรคที่ตามมาจากการหย่าร้างคือการหย่าร้างให้ถูกต้องตามกฎหมาย การแย่งชิงสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงกับศักยภาพทางการเงิน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรที่มากมาย ดังที่ครูใหญ่แจ้งรายจ่ายเพื่อเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาล ดังนี้

ครูใหญ่: “ค่าตอบแทนเดือนละ 25,000 เยน ค่าสมัครเข้าเรียน 90,000 เยน เสื้อผ้า กระเป๋าที่จำเป็นต้องซื้อใหม่ด้วย”

ในขณะที่จำเป็นต้องมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าธรรมเนียมการศึกษา และอื่นๆ แต่การหางานทำของผู้หญิงญี่ปุ่นในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาในการทำงาน ซึ่งภาพยนตร์ได้ถ่ายทอดความยากลำบากในการสมัครงานของผู้หญิง โดยเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยว และสะท้อนสภาพการทำงานในสังคมญี่ปุ่นไว้ ดังนี้

การสมัครงานตำแหน่งเจ้าหน้าที่ธุรการ บริษัททอสังหาริมทรัพย์ ของโคะมะกิ

พนักงาน A: “อายุ 31 เหนือ อิม อิม อิม”
“ขอโทษนะตำแหน่งสำหรับผู้หญิงไม่มีแล้ว”

การสมัครงานตำแหน่งพนักงานคัดแยกสินค้าบริษัทขนส่งและคลังสินค้า ของโคะมะกิ

พนักงาน B: “ก็ยุ่งขนาดว่าอยากยิ้มมีอ้อมวามาช่วยเลยแหละ แต่ว่า

ทำงานได้วันละแค่ 4 ชั่วโมงเองนี่”

โคะมะกิ: “ดิฉันจะทำงานให้หนักกว่าคนอื่นเป็นสองเท่าเลยคะ”

พนักงาน B: “นี่จะบอกอะไรให้ นะ บริษัทเราหนะ ทำงานจนรถไฟเที่ยวสุดท้ายก็เกือบจะไม่ทันแล้ว ทุกคนทุ่มเททำงานกันอย่างเต็มที่ งานหนักขนาดนี้ได้ค่าตอบแทนเดือนละ 250,000 เยน เธอจะดูถูกระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นไปหน่อยมั๊ย”

แม้แต่การเปิดร้านข้าวกล่องอย่างที่โคะมะกิไฝฝืนก็ไม่ใช่เรื่องง่าย

โทะยะ: “หาที่เปิดร้านข้าวกล่องได้หรือยัง”

โคะมะกิ: “ยังเลยคะ การเปิดร้านต้องใช้เงินอย่างน้อยถึง 3,000,000 เยน ไม่รู้ต้องเก็บเงินไปอีกกี่ปี”

จะเห็นได้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่ผู้หญิงญี่ปุ่นจะเลี้ยงดูตนเองนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากปัญหาเรื่องศักยภาพทางการเงินแล้วยังมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกมองในแง่ลบจากสังคมหรือแม้แต่ผู้คนรอบข้าง เนื่องจากการหย่าร้างมักถูกมองว่าเป็นเรื่องชั่วสาว ซึ่งถ่ายทอดผ่านคำพูดของโนะริโทะโมะผู้เป็นสามีของโคะมะกิดังนี้

โนะริโทะโมะ: “แต่ ละคนพูดออกมา

ง่ายๆ ว่าอยากเลี้ยงดูตัวเอง ถ้าอยากใช้ชีวิตด้วยการทำงาน ก็ต้องมีความสามารถพิเศษหรือคุณวุฒิต่างๆ แล้วต้องเป็นคนที่ใช้ความสามารถเหล่านั้นเพื่อประโยชน์ให้กับสังคม คนที่ยอมรับคนที่มีความคิดเห็นต่าง แล้วจึงค่อยคิดว่าจะทำอะไรให้กับสังคมได้บ้าง คนแบบนี้หรือเปล่าถึงจะเรียกว่าคนที่สามารถยืนด้วยลำแข้งของตัวเอง”

โนะริโตะโมะ: “อ้างจะทำร้านข้าวกล่องที่แท้ก็อ้างเพื่อที่จะได้นอกใจ สุดท้ายเธอก็แค่คิดถึงเรื่องของตัวเองเท่านั้น”

หรือแม้แต่คำพูดของแม่ที่เตือนโคะมะกิให้ระวังตัวในการคบปะทะปะโอะ ก็เช่นเดียวกัน

ฟูมิโยะ: “นี่คิดจะทำอะไรก็อย่าให้โคะมะกิเสียใจนะ”
“จะหลงไหลได้ปลื้มอะไรก็ได้แต่อย่าลืมนะเธอมีลูก”
“ชั้นเป็นแม่ถึงได้พูด และถึงชั้นไม่พูดอะไรมากมายแต่คนอื่นๆ แค่ว่าเอาไปพูดเสียๆ หายๆ อยู่ดีแหละ”

5. บทสรุป: ความเป็นไปในได้การแก้ปัญหาโดย “ครอบครัวสมมุติ”

สิ่งที่ถ่ายทอดในภาพยนตร์เป็นภาพสังคม

ช่วงปี 2000 ที่มีแต่ความไม่สมบูรณ์ ความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัวและสถาบันสังคม ซึ่งเป็นภาพเพียงส่วนหนึ่งของสังคมปัจจุบัน ที่มีจำนวนแม่เลี้ยงเดี่ยวมากมาย บางคนต้องทำงานกลางคืน บางคนประสบความเครียดถึงขั้นทำร้ายลูก (小林, 2015)

ในภาพยนตร์ผู้กำกับกำหนดให้ “โคะมะกิ” ใช้ชีวิตโดยไม่คิดหน้าคิดหลังเลือกใช้ชีวิตตามใจปรารถนา เอาอารมณ์เป็นที่ตั้ง ทั้งๆ ที่การที่ผู้หญิงญี่ปุ่นจะหย่าร้างเพื่อเลี้ยงดูตนเองนั้นมีปัญหาอุปสรรคมากมายทั้งข้อกฎหมาย รายได้ และสายตาสังคม แต่เธอไม่ได้ตระหนักถึงสิ่งเหล่านั้น เป็นเหตุให้เธอต้องเผชิญกับปัญหาและต้องพึ่งพิงผู้รอบข้าง เมื่อมองจากสายตาของคนญี่ปุ่นที่อยู่ในระบบสังคมสมัยเก่าอาจเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นเป็นเรื่องที่ชวนให้รู้สึกหงุดหงิด เป็นพฤติกรรมที่ควรถูกตำหนิ ทางออกสำหรับ “โคะมะกิ” ที่ภาพยนตร์กำหนดให้ทำในสิ่งที่ต้องการได้สำเร็จโดยมีผู้รอบข้างคอย เปรียบเสมือน “ครอบครัวสมมุติ” ให้ความช่วยเหลือ อาจมองได้ว่าเป็นการเสนอให้ผู้ชมยอมรับครอบครัวรูปแบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ครบหน้าพ่อแม่ลูก เป็นทั้งให้กำลังใจสำหรับผู้คนในปัจจุบันว่าแม่ในสถานะที่สมาชิกในครอบครัวไม่สามารถอยู่รวมกันพร้อมหน้าพร้อมตาได้ตั้งสมัยก่อน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำได้ยาก และไม่สามารถย้อนกลับไปเป็นรูปแบบครอบครัวดั้งเดิมได้ เราสามารถพึ่งพิง “ครอบครัวสมมุติ” ได้ แต่ทว่า เมื่อมองว่าความสัมพันธ์แบบ “ครอบครัวสมมุติ” ไม่ใช่สิ่งที่ยั่งยืนาวดังที่ 宇野 (2011) ได้กล่าวเกี่ยวกับ “ครอบครัวสมมุติ” ไว้ในหนังสือเรื่อง 『木更津キャッツアイ』 ไว้ว่า “ครอบครัวสมมุติ” ซึ่งไม่ได้ผูกพันทางสายเลือดหรือระบบกฎหมายใดๆ เป็นเพียงการรวมกลุ่มกัน

ชั่วคราวภายในเวลาช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ท้ายที่สุดแล้ว ความเป็น “ครอบครัวสมมุติ” ในภาพยนตร์เรื่องนี้ ก็มีฐานะเป็นเพียงที่พึ่งพิงทางใจให้กับผู้คนที่ต้องดำรงชีวิตในสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบันที่ไร้ซึ่งความมีเสถียรภาพมาอยู่รวมกันชั่วคราวเท่านั้น ไม่อาจกล่าวได้ว่า “ครอบครัวสมมุติ” ซึ่งมีความเปราะบางจะสามารถทดแทนความเป็นครอบครัวที่แท้จริงได้ นอกจากนี้การจัดฉากให้ปัญหาต่างๆ คลี่คลายในโต๊ะกินข้าวที่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวของแต่ละครอบครัวกลับเป็นการนำไปสู่การระลึกถึงภาพครอบครัวสมัยก่อนที่ทุกคนอยู่พร้อมหน้าร่วมพูดคุยแก้ปัญหากันในครอบครัว ทำให้ภาพ “ครอบครัวในยุคปัจจุบัน” ที่ทุกคนมีความเป็นปัจเจกกลับเลือนรางไป แนวคิดสร้างสรรค์ที่แก้ปัญหาด้วย “ครอบครัวสมมุติ” ในรูปแบบใหม่จึงกลายเป็นการต่อยอดภาพความสัมพันธ์ของครอบครัวสมัยก่อนและสร้างความโยเยและความกังวลใจให้กับแม่เลี้ยงเดี่ยวต่อการใช้ชีวิตในอนาคตนับจากนี้ที่ไม่สามารถเรียกคืนรูปแบบครอบครัวและสังคมที่มีความมั่นคงดั้งเดิมกลับมาได้อีกแล้ว

ฉากสุดท้ายที่เป็นภาพโคะมะกิที่ยืนส่งนินจังไปโรงเรียนเป็นฉากที่ดูแล้วน่าเศร้าใจ เป็นฉากที่โคะมะกิยืนมองลูกสาวสะพายกระเป๋าเป็นนักเรียนที่พ่อซื้อให้แล้ววิ่งไกลออกไป ภาพที่เห็นเป็นใบหน้าที่ดูเหงาๆ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการแสดงให้เห็นการตัดสินใจที่จะก้าวเดินต่อไปของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่จะเลี้ยงดูตนเองและนำทางชีวิตลูกสาวที่กำลังจะเติบโตเพียงลำพัง ในสังคมญี่ปุ่นนั้นการเลี้ยงดูตัวเองของผู้หญิงญี่ปุ่นยังเป็นสิ่งที่ยังมองไม่เห็นทางไป ต่อจากนั้นนินจังก็อาจไม่ใช่ผู้หญิงที่สมบูรณ์แบบ ในแต่ละวันอาจมีเรื่องให้กังวลใจและคงจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ไม่มีเสถียรภาพโดยการพึ่งพิงหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนรอบข้าง หรือ อาจต้องสร้าง “ครอบครัวสมมุติ” ของตนเองซึ่งอาจจะเปราะบางไม่ยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าตอนจบของภาพยนตร์เรื่องนี้คงทำให้ผู้ชมอดที่จะเอาใจช่วยโคะมะกิและนินจังไม่ได้อย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] 阿部彩. (2008). 『子どもの貧困—日本の不公平を考える』. 東京: 岩波書店.
- [2] 伊藤守. (2003). 「九〇年代の日本のテレビドラマにみる女性性の表象」 岩淵功一(編), 『グローバル・プリズム<アジア・ドリーム>としての日本のテレビドラマ』. 東京: 平凡社.
- [3] 宇野常寛. (2011). 『ゼロ世代の創造力』. 東京: 早川書房.
- [4] 厚生労働省. (2015). 『ひとり親家庭等の現状について』 Retrieved from <http://www.mhlw.go.jp/file/06-Seisakujouhou-11900000-Koyoukintoujidoukateikyoku/0000083324.pdf> (Access:12/04/2016)

- [5] 小林美希. (2015). 『ルポ母子家庭』. 東京: 筑摩書房.
- [6] 金澤誠. (2009). 「変化球でありながら、魅力的な緒方明のクセが出た女性への応援歌」 『キネマ旬報』 (2009年10月上旬号), 東京 : キネマ旬報社.
- [7] 佐藤忠男. (2007). 『日本映画史4』. 東京 : 岩波書店.
- [8] 塚田泉. (2009). 「原作ものをちゃんと撮れてこそ映画監督だ!」 『キネマ旬報』 (2009年10月上旬号), 東京 : キネマ旬報社.
- [9] 「のんちゃんのり弁」製作委員会. (2009). 「映画『のんちゃんのり弁』 公式サイト」 Retrieved from <http://www.kinofilms.jp/movie/noriben/>

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเจแปนฟาวน์เดชันกรุงเทพฯ ในการแนะนำภาพยนตร์เรื่อง “ข้าวกล่องหน้ายิ้มของแม่” เพื่อจัดฉายภาพยนตร์ในโครงการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นของเครือข่ายภาษาญี่ปุ่นและญี่ปุ่นศึกษา ระดับอุดมศึกษาภาคเหนือ รวมถึงการให้งบประมาณสนับสนุนการวิจัยระยะสั้นที่ประเทศญี่ปุ่นให้กับนักศึกษาหลักสูตรญี่ปุ่นศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินงานไปเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องสำหรับการวิจัยเรื่องนี้

อาจารย์ สรัญญา คงจิตต์

หน่วยงานผู้แต่ง : ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Saranya Kongjit

Affiliation : Japanese Studies Center, Eastern Language Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Corresponding e-mail : saranya.kongjit@cmu.ac.th

อาจารย์ ดร. มาซายุกิ นิชิตะ

Dr. Masayuki Nishida

หน่วยงานผู้แต่ง : ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Affiliation : Japanese Studies Center, Eastern Language Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Corresponding e-mail : nishida.masayuki@gmail.com